

Rikke Andreassen

Mediated Kinship. Gender, Race and Sexuality in Donor Families

Routledge 2019

1

Under de senaste decennierna har nya reproduktiva teknologier och en mer liberal lagstiftning gjort det möjligt för allt fler individer och grupper att reproducera sig. Vad innebär det för vår syn på familj och släktskap? På vilka sätt utmanar de nya familjekonstellationerna heteronormativa strukturer och kärnfamiljens hegemoniska position? Frågor som dessa bildar utgångspunkten för Rikke Andreassen som i sin senaste bok studerar hur nya medieteknologier, i synnerhet sociala medier som Facebook, har underlättat skapandet av nya former av släktskap bland kvinnor som får barn genom donatorsförfarande, utan inblandning av män. Studien bygger på deltagande observation i en Facebookgrupp som samlar personer som fått barn eller överväger reproduktion genom donatorsförfarande, och Andreassen intresserar sig särskilt för lesbiska och solomammor. Hon har också gjort intervjuer med medlemmar i gruppen och analyserat annat mediematerial (spermabankernas webbsidor och reklam samt brittiska nyhetsartiklar och dokumentärer om donatorsfamiljer). Studien fokuserar på Danmark, men som Andreassen visar har landet genom sin liberala lagstiftning kring reproduktiva teknologier blivit centrum för en internationell fertilitetsindustri. Trådarna från de danska donatorerna sträcker sig därför ut ur Danmark,

framförallt till övriga Skandinavien, men också till andra, främst europeiska, länder.

Andreassen beskriver hur hon från början hade en optimistisk syn på donatorsfamiljerna och de band de skapade mellan sig, eftersom hon såg dem som alternativ till kärnfamiljsidealet som utmanade det. Men genom forskningsprocessen upptäckte hon att de nya familjekonstellationerna inte bara utmanade kärnfamiljen utan också upprätthöll idealet om den. Dessutom reproducerade de nya familjekonstellationerna andra maktordningar och normer, såsom heteronormativitet, kulturella ideal om den goda modern och vithetens hegemoni.

En viktig funktion som Facebookgruppen fyller är att möjliggöra kontakt mellan föräldrar till barn med samma donator. Dessa så kallade donatorsyskon bildar länkar i nya familjekonstellationer som inte sällan skapar egna Facebookgrupper där de delar fotografier och berättelser från vardagen, men det händer också att familjerna träffas i verkliga livet. För solomammorna blir donatorsyskon ett sätt att skapa en familj som påminner om den ideala familjen, det vill säga en större familj med syskon. För de lesbiska mammorna kan donatorsyskon i stället uppfattas som ett hot, eftersom de betonar biologin som central för släktskap. De lesbiska mammorna har ofta lagt fokus på att visa att biologin inte spelar någon roll för föräldraskapet och tenderar att vara mindre intresserade både av att spåra donatorn och av att etablera kontakt med donatorsyskon. Andreassen menar emellertid att både solomammorna och de

lesbiska mammorna förhåller sig till kärnfamiljen som norm och att närmandet till eller avståndstagandet från donatorsyskon blir ett led i denna förhandling.

Enligt Andreassen visar de lesbiska mammornas strävan att framhäva den egna familjen som tillräcklig att tvåsamhets- och kärnfamiljnormer tycks vara viktigare än heterosexualitet. Men hon lyfter också fram att det kan vara ett sätt att normalisera den egna familjen i ett samhälle som fortfarande präglas av homofobi. Även solomammorna, vars familjer också är marginaliserade i mainstreamsamhället, har strategier för att normalisera den egna familjen, till exempel fantasin om fadern. I Facebookgruppen råder konsensus om att öppna donatorer, vilket gör det möjligt för barnet att kontakta donatorn senare i livet, är det bästa för barn till solomammor, medan det inte anses viktigt för donatorbarn som föds inom ramen för en heterosexuell relation, eftersom där redan finns en fader. Många av solomammorna drömmer om att kunna ge sina barn en far samtidigt som de säger sig vara nöjda med att leva ensamma. I detta resonemang aktiveras både heteronormativitet och kulturella ideal om den goda modern som sätter barnets bästa främst. Andreassen läser också idén om faderns centrala position i ljuset av skandinavisk jämställdhetspolitik som länge betonat faders aktiva roll.

I ett intressant kapitel om ras och reproduktion visar Andreassen hur vithet på olika sätt reproduceras som norm i diskurserna kring donatorsfamiljer. De intervjuade mammorna verbaliserar aldrig sitt val av vit sperma, utan talar i stället

om valet i termer av att de vill ha ett barn som liknar dem själva. På så vis passerar vithet obemärkt förbi som något det aldrig talas om. Andreassen knyter detta till den nordiska traditionen att undvika att verbalisera ras, något som gör det möjligt för rasistiska strukturer att fortsätta reproduceras. Medan ras inte diskuteras av mammorna betonar både spermabankernas marknadsföring och de mediala diskurserna i Storbritannien nationen Danmark på ett sätt som förstärker dess koppling till vithet. De danska männen framställs som starka, livskraftiga och maskulina vikingar – och deras avkomma som ”viking babies” – där framhävandet av vithet som den högsta rasen är outtalat men ändå implicit. Länken mellan vithet och överhöghet finns även på spermabankernas hemsidor där kvinnorna kan välja ras på sin donator i rullgardinsmenyer, på samma sätt som de kan välja färg på ett klädesplagg när de handlar på nätet. Här beskrivs ras med hjälp av kategorier som etablerades inom den tidiga rasbiologin, men samtidigt osynliggörs också rastänkandet genom hänvisningar till etnicitet eller geografi.

Som genusvetare är jag förstas medveten om hur stort genomslag maktstrukturer och normer har, men Andreassen visar övertygande hur de genomsyrar våra liv ända ned på spermienivå. Boken slutar dock inte i pessimism, utan Andreassen lyfter fram hur donatorsfamiljerna inte enbart upprätthåller normer utan också utmanar dem. Facebookgruppen fungerar som ett slags motoffentlighet där kvinnorna delar kunskap, ger varandra stöd

och skapar en inkluderande gemenskap, och här spelar teknologin en viktig roll eftersom den är tillgänglig för alla och gör det möjligt för kvinnor som bor långt ifrån varandra att hålla kontakt. Många av kvinnorna tillhör klasser som är mindre ekonomiskt privilegierade och sällan kommer till tals i mainstreamsamhället, men i Facebookgruppen skapar de en gemenskap som utmanar heteronormativa föreställningar om hur familjer ska se ut, men också fertilitetsindustrins kapitalistiska intressen – kvinnor som betalat för att få veta mer om sin donator delar till exempel ofta med sig av den informationen till dem som inte haft samma möjlighet. En av bokens styrkor är just hur Andreassen inte argumenterar för ett dominerande perspektiv – hur donatorsfamiljer antingen reproducerar eller utmanar normer – utan tillåter förhandlingarna kring familj och släktskap vara precis så motsägelsefulla och bångstyriga som de är.

Jenny Björklund

Docent i litteraturvetenskap och lektor i genusvetenskap vid Uppsala universitet

2

All-Women Art Spaces in Europe in the Long 1970s

Redaktörer: Agata Jakubowska och Katy Deepwell

Liverpool University Press
2018

Tänk att det dröjt så länge innan vi fick se en publikation om 1970-talets omvälvande strategier för att ge kvinnliga konstnärer rimliga förutsättningar för sin yrkesutövning. Att det fanns ett rikt material kring denna viktiga period kan inte förvåna någon. Det har inte heller saknats vetenskapligt och curatoriskt intresse för decenniets konstproduktion, som ju varit avgörande för dagens samtidskonst. Antologin *All-Women Art Spaces in Europe in the Long 1970s* ger med andra ord en efterlängtat, välbehövlig och viktig inblick i premisserna för den konst som producerades då, och därmed också den konst vi ser idag. Men en bok som den här förutsätter sakkunskaper som går långt bortom vad en enda forskare kan besitta. Genom att redaktörerna Agata Jakubowska och Katy Deepwell samlat skribenter från i stort sett alla delar av Europa har det dock visat sig möjligt att skriva fram historien om kvinnliga konstnärers självorganisation i Europa; en historia som omfattar såväl små som stora händelser, långsiktiga strategier och kortvariga aktioner, med arkivmaterial på olika språk, eller muntliga berättelser från aktörerna själva. Artiklarna är skrivna av forskare, konstnärer och curatorer som alla tar fasta på den lokala historia de

själva står närmast: utvalda utställningar i Stockholm, Göteborg och Köpenhamn; kvinnokollektiv i DDR; organisationer i Portugal och Spanien, med mera. Därutöver presenteras en generös tidsavgränsning, där startskottet för ”det långa 1970-talet” är 1968 (en tidsreferens som återkommer i flera av artiklarna) och slutpunkten det vagare ”80-talets mitt” (Deepwell och Jakubowska 2018: 3).

Precis som den historia som skrivs fram, är artiklarna sinsemellan olikartade i form, fokus och tillvägagångssätt. Men inom många områden finns också gemensamma nämnare. Decenniet präglades av en stor representation av kvinnor på konstskolorna i hela Europa (liksom, för övrigt, i andra delar av världen). Hälften, om inte fler, av skolornas studenter var kvinnor, men trots detta var representationen av kvinnor på samlingsutställningar, i konstsamlingar, bland konstprofessorerna och bland curatorerna på konstinstitutionerna försvinnande liten. Samma system som bjöd in kvinnor till utbildning såg också till att pressa ut dem från arbetsmarknaden när de väl fick sin examen. Vid mitten av 1980-talet hade denna situation fortfarande inte förbättrats nämnvärt. Men artiklarna ger också en bred bild av konstnärernas förhållningssätt till och arbete för att förändra detta och detaljrikedom i de olika texterna är som en uppfriskande provkarta av kreativitet, kollegialt samarbete och gemensamma mål. Är klimatet på konstskolan fientligt? Då bildar vi en egen skola. Uppfattar institutionerna inte vår situation? Då skapar vi våra egna institutioner. Blir vi inte inkluderade i

samlingsutställningar? Då arrangerar vi dem själva. Med extrem närhet till källmaterialet och precisa tidsangivelser, förs läsaren in i händelsernas centrum. Antologins avsikt är att genom detta lokala grävande synliggöra större strukturer av samarbeten och utbyten, och inte minst motbevisa den ofta presenterade idén att formen för 1970-talets feminism och kvinnorörelser i Europa var importerad från USA (Deepwell och Jakubowska 2018: 2).

Resultatet visar också hur det lokala, omedelbara behovet av lika villkor och arbetsmöjligheter, oavsett kön, också kom att utforma lokala lösningar. Här blir antologins dubbla grepp på situationen i Österrike särskilt intressant. Medan Elke Krasny utgår från den medlemsbaserade aktionsgruppen IntAkt (etablerad 1974), som uppstod genom ett missnöje med den österrikiska statens halvhjärtade hantering av jämställdhet inom kulturområdet, belyser Nina Hoehchl och Julia Wieger – i dialogform – arkivet över Austrian Association of Women Artists (VBKÖ, grundad 1910). VBKÖ hade visserligen som avsikt att ekonomiskt och strategiskt stödja kvinnliga konstnärers arbete, men organisationen lärer sig med national-socialismen under 1940-talet och visade senare ovilja att hantera sitt nazistvänliga förflutna. Tillsammans visar de båda artiklarna hur också en smal avgränsning som ”det lokala” rymmer komplex dynamik och motsättningar – till och med när målet kan sägas vara detsamma.

Men artiklarnas brokighet och detaljrikedom är också antologins problem. Utan förkunskaper kring dessa lokala aktörer

och deras kontext är det lätt att drunkna i all information. Materialet presenteras på ett jämlikt sätt, vilket naturligtvis är i linje med aktörernas politiska agenda, men det blir för läsaren närmast omöjligt att skilja stora, avgörande händelser från små och mindre betydande. Med få undantag utelämnas information om hur utställningar och andra händelser mottogs. Den lokala aspekten innebär också att cirkulation av information mellan platser och konstnärer inom och bortom Europa får underordnad betydelse. Hur såg de vidare nätverken ut? Kommunikationen mellan grupperna inom Europa? Hur inspirerades de och lärde av varandras strategier?

Paradoxalt nog saknar jag också konsten själv. Med ett så tydligt sökljus på konstnärernas strategier finns inte mycket utrymme över för den konst som de slogs för att få skapa och visa – själva skälet bakom allt detta arbete för jämlikhet och synliggörande. Ibland nämns estetiska diskussioner inom grupperingarna, exempelvis kring val av material och teknik, men på det hela taget lyser konsten med sin frånvaro. Det är synd, eftersom den skulle påminna oss om vad konst får oss att förstå som text inte kan. Den oönskade effekten blir att 1970-talets konst av kvinnliga konstnärer återigen osynliggörs, besvärande bekräftat av den dåliga bildkvalitén som Liverpool University Press erbjuder denna bok.

Även om förändringarna gått frustrerande långsamt belyser antologin den drivkraft att förändra som vi kan skörda frukterna av idag. Fler förebilder i

bemärkelsen kvinnliga konstprofessorer, museichefer och curatorer; fler kvinnliga konstnärer representerade i utställningar och samlingar. Artiklarnas fokus på det lokala synliggör också implicit de utmaningar kring representation och lika möjligheter som vi står inför idag. Medan professionella kvinnor på konstfältet numerärt är fler nu, är representationen av utlandsfödda och personer med utlandsfödda föräldrar fortfarande låg.

All-Women Art Spaces är inte boken för den som vill fördjupa sig i specifika konstnärskap eller förkovra sig i 1970-talets konstnärliga uttryck. I texterna får beskrivningar av konstverk stå tillbaka för detaljerade genomgångar av strategierna som låg bakom deras tillkomst eller framvisande på utställningar. Och på så vis är boken vad den utger sig för att vara: en genomgång av platser och rum för konstnärer som alla var kvinnor, snarare än en undersökning av den konst som producerades där. Med tanke på konstens potentiella sprängkraft och betydelsen av förebilder, hoppas jag på en efterföljande utställning.

Magdalena Holdar

Lektor i konstvetenskap vid
Stockholms universitet